

vergaarde een vermogen met zijn in massaproductie genomen plastic eetgerei voor de luchtvaart. Opmerkelijk genoeg stak hij een groot deel daarvan in een illustere verzameling spirituele en filosofische boeken en geschriften. De verzameling, ofwel de Bibliotheca Hermetica Philosophica, vond uiteindelijk rust in het Huis met de Hoofden op de Keizersgracht. In de zeventiende eeuw woonde en werkte op 15 ook de beroemde botanicus en anatoom Frederik Ruysch, ook wel 'doctor Dood' genoemd. Ruysch had er een soort museum opgezet als toeristische attractie, een rariteitenkabinet met zijn verzameling van honderden preparaten van lichaamsdelen, vlinders, zeegewassen, zeldzame vogels, enzovoort. Hij hield er een verbluffende, ongevenaarde wijze van conservering op na, zodat die lichaamsdelen,

kinderhoofden en andere niet meer levende have op sterk water zo levensecht leken, dat tsaar Peter de Grote, zoals wel vaker incognito, polshoogte kwam nemen. Hij kocht, tot spijt achteraf van het Amsterdamse stadsbestuur, het leeuwendeel van de collectie aan. Verder leerde Ruysch de tsaar hoe hij de tanden van zijn onderdanen moest trekken. Hij speelde een hoofdrol in het verbeteren van de algemene gezondheidszorg in Amsterdam, maar dus ook daarbuiten.

Naar verluidt had zijn leermeester en collega doctor Nicolaes Tulp hem aan Rembrandt voorgesteld in diens atelier, verderop de Bloemgracht. Ruysch was nogal ijdel en wilde zich eveneens laten vereeuwigen met een eigen versie van diens anatomische les. Maar hij vond Rembrandts stijl 'te wollig' en uit de tijd. Hij koos

tenslotte voor het jonge, aanstormende talent Jan van Neck. Zijn dochter, Rachel Ruysch, een voor een vrouw in die tijd zeer succesvolle kunstenares, bleef tot haar dood bij haar vader wonen en hielp hem, zoals de kinderen Ritman nu hun vader bijstaan. Ook in navolging van de (invloed)rijke familie Ruys, kochten de Ritmans de twee belerende panden naast nummer 15, welke schatten deze Zolders bevatten, blijft gissen. Zij zonderden en zonderen zich helaas altijd van ons af, maar je kunt je er ongetwijfeld een voorstelling bij maken.

Na het voltooiën van de grachtengordel werden begin zeventiende eeuw kavels uitgegeven volgens het bestaande waterlopen- en padenpatroon, ofwel de Derde Uitleg. Een Vinex-wijk avant la lettre ontstond, met zowel ruimte voor wonen voor de gegoede burgerij als voor bedrijvigheid. De gracht werd de zoom van de achterliggende Jordaan waar het 'werkvolk' en de ambachtslieden huisden en werkten. Die mix van bedrijvigheid en zich voor burgerlijke status lenende bewoning had ook de familie Blaeu aangetrokken. Van alles wat er aan bezittingen, kaarten en globes na de brand in de Gravenstraat overbleef, werd het meeste hier op de gracht ondergebracht. De nieuwe drukkerij annex winkel en uitgeverij onder mij, beloofde een nieuwe start. Zeelui en reizigers van heinde en verre, vergaapten zich aan de voor die tijd zeer accurate stadsgezichten en kaarten van steden, landen en continenten. Op de begane grond waren de drukkerij en winkel. De eerste en tweede verdieping werden door de familie bewoond en ik, Zolder, deed in die eerste jaren soms dienst als gastenverblijf. De corrigerende kennis van sommige zeelui kwam vader Willem en daarna zoon Joan Blaeu zo goed van pas, dat ik voor hen als gratis slaappleaats mocht dienen. Een groeiend probleem in het huis werd alleen de opslag van de vele reisverslagen en overtollige druksels. Het pand hiernaast op 74 dat ze erbij moesten kopen, bood extra ruimte. Toch stapelden papier, boeken, reisverslagen, veel koperplaten en onderdelen van drukpersen zich achterin bij mij op, later zelfs aan de grachtkant,

zodat er steeds minder ruimte overbleef voor gasten. De Verenigde Oost-Indische Compagnie klopte vaker aan als vaste klant. Wat je ook vindt van die VOC-mentaliteit als eerste multinational ooit, destijds was ik trots getuige van de hier gedrukte eerste Atlas Maior ter wereld. Joan verzorgde verder soms geschriften, zoals die voor neef P.C. Hooft en vriendenker René Descartes die zijn vader goedkende van Tycho Brahe's leerschool meetkunde. Descartes woonde twintig jaar, grotendeels vanuit bed filosoferend, overal in Nederland, zo ook op de Westermarkt. De opslag voor de verkoop was toen nog vrij goed geordend en genummerd en de globes stonden keurig in rijen te wachten op zee- lui, notabelen, admiralen en nouveau riches. Cosimo II de Medici bracht uren in de winkel door om uiteindelijk alleen kaarten van Italiaanse steden te kopen die preciezer waren dan de Italiaanse. Bij mij zocht hij dan een kleine globe uit voor zijn terugreis naar Italië. Joan kwam ook een keer met Rembrandt naar boven, die op zoek was naar een betrouwbare wandelkaart met aangegeven herbergen rond Ransdorp. Maar toen Joan II de zaak van zijn vader overnam na diens dood, veranderde alles. Joan II was weinig in de drukkerij te vinden, want eerder druk met bestuursfuncties, later voor zowel de VOC als de West-Indische Compagnie. Als er klanten waren, liep hij door het huis met een steeds grotere pruik. Op een dag steeg geweeeklaag op. Na zijn eerste vrouw, stierf onder mij ook zijn tweede vrouw Elisabeth. De opslag werd al snel een puinhoop, tot op een gegeven ogenblik een groepje verhuizers alles leeghaalden. Het huis was verkocht. Hoe dan ook, dit pand bleef sindsdien in het teken staan van de zucht naar avontuur, het willen kennen van de wereld. Pas weer in de negentiende eeuw sloot dat aan op de daaraan verwante ondernemingslust. Onder me woonde toen Johann Schliemann, de succesvolle Duitse handelaar en amateurarcheoloog. Niet van al zijn omzwervingen en avonturen ben ik op de hoogte. Wel weet ik dat hij tijdens zijn wereldreis Troje in Turkije ontdekte, een toevalstreffer die hem wereldberoemd maakte. Behalve de achttien talen die hij sprak, liet

hij zo'n zestigduizend brieven en achttien dagboeken na. Zorgvuldig bewaarde hij deze schrijfsels in kartonnen dozen bij mij aan de grachtkant. Daarachter stonden de houten kisten vol artefacten als aardewerk en dergelijke, en echt niet alleen uit Troje. Sommige van duizenden jaren oud.

Na deze meest boeiende periodes van mijn Zolderbestaan, zal ik me nu beperken tot de huidige bewoner, Richard. Dat blijkt een beminlijke Fransman te zijn, ex-architecturstudent en predikant voor de Waalse Kerk. Al op leeftijd, slaapt hij hier graag op mijn vliering omdat hij zijn te dure slaapbank die wel goed zit maar niet goed slaapt, niet weg wil doen. In plaats van met kaarten en globes staat het nu overal vol met boeken (een atlas met nieuwe staatsindelingen na de oorlog in voormalig Joegoslavië, boeken over Afrika, Azië, Europa, veel reis-, kunst- en kookboeken). Hij weet zich eigenlijk geen raad met deze boeken die hij nooit meer inkijkt. Want op het tafeltje voor het raam met uitzicht op de gracht en groene, zwiepende iepen in het zonlicht staat zo'n zilveren boek met een bewegend, lichtgevend scherm. Dat zou het nieuwe venster op de wereld zijn. Ik begrijp niet goed wat hij bedoelt als hij zegt dat hij, met wat hij 'Goegel' noemt, met de snelheid van het licht reist naar het Parijs van zijn jeugd dat hij soms zo mist. Afgezien van bijvoorbeeld een paar vervangen spanten, wat nieuw dakbeschot en een verfje hier en daar, veranderde ik zelf amper in die eeuwen.

stellen. Of had het met zijn schulden te maken? Anders dan voor de gulden, had hij voor de beginnende leerlingen niet veel geduld. Zijn ogen waren niet heel goed meer. Hij greep mis. Lachte wat als een boer met kiespijn en droop af zonder iets te zeggen, norsig zelfs. De laatste jaren van Rembrandts leven kwamen er vrijwel geen leerlingen meer. Hendrickje was aan de pest bezweken, daarna Titus. Alleen opslag van niet afgemaakte schilderijen, lege doeken, spieramen, stapels papier, versleten penselen en wat ranzige potten olieverf restte mij. Zwarte ratten knaagden aan mijn hout. 's Zomers stonk de gracht als de pest. Mensen stierven bij bosjes door de gevreesde ziekte. Niemand had een flauw benul van hoe die ontstond of kon worden bestreden. Rembrandt doorstond het ergste, maar stierf een jaar na Titus, alsnog in zijn huis op de Rozengracht. Vanwege gedoe met zijn schuldeisers en van verdriet, vermoed ik. Het gebouw werd na zijn dood een zoveelste suikerbakkerij... er waren al zo'n twaalf suikerbakkerijen op de gracht. De suiker van de plantages arriveerde maandelijks in de IJ-havens uit Suriname (...). In die periode stonden bij mij boven de tientallen blikken 'dozen' met suiker, een bedwelmend zoete geur. Zowel de smerige lucht van lakenververijen daarna, als van de azijnlucht die halverwege de achttiende eeuw opsteeg van azijnfabriek 'De Veldhoen', bevielen me slecht. Vanaf de negentiende eeuw verslonsde de gracht. In de uitgewoonde Jordaan sloeg de verpaupering toe. Halverwege de jaren zestig van de vorige eeuw raakten niet alleen de meeste grachtenpanden vervallen; rotzooi als matrassen, meubilair, kindervagens, van alles dreef in het water rond. Stadsherstel Amsterdam verrichtte briljant werk door er veertien panden en ook mijn pand aan te kopen en op te knappen. Wij Zolders werden ontdaan van houtrot, boktorren en schimmels. Noodzakelijk chirurgische ingrepen maakten ons weer gezond. Jeukende zinken dakgoten werden opnieuw gedekt. Fijn vooral dat ik vandaag de dag met bewoners zoals Thomas, Naomi en Erna, weer op de juiste golflengte zit. Ik word intensief gebruikt. Er vinden boeiende gesprekken plaats en de etensgeuren zijn een weldaad.

Was ik een schuldige Zolder? Het was de bedoeling dat het gebouw een gemeentelijk Postkantoor zou worden met bewoners daarboven, waarvan ik dan gewoon hun Zolder zou zijn. Net over het randje van de vorige eeuwwisseling gebouwd ben ik, in vergelijking tot de meeste overbejaarde mede-Zolders op de gracht, helemaal niet oud. Over mijn voorgangers is vrij weinig bekend. Lang daarvoor had je van hieruit uitzicht op het vestingbolwerk de Blom en molen 'De Bloem', waarnaar de gracht natuurlijk is vernoemd. Die werd na een zomerstorm afgebroken en verplaatst naar de Haarlemmerweg. Daar staat de molen nog steeds. Misschien daarvoor werd mij een spits torentje gegund bij wijze van beëindiging van de gracht of juist als verwelcoming vanaf de Lijnbaansgracht gezien dan. Maar blaam? Ik ben alleen maar een omhulsel. Goed, liever had ik andere passanten voor het gebruik van mijn ruimte gehad. Had ik even pech dat mijn gebouw zo nodig Kringhuis 35 van de NSB moest worden. Met boottochtjes, een rokertje, echte koffie of iets sterkers werden op de Noordermarkt Amsterdammers, met name vrachtwagenchauffeurs, geronseld om zich daar aan te sluiten bij hun 'kameraden'. Echt, ik kon er niets tegen doen. Menig politieagent kwam de trap op om na diensttijd wat te kaarten en te slempen, meestal nog in vol ornaat. Na het wegnemen van joodse baby's uit een wieg, het in elkaar slaan van protesterende vaders of het 's nachts hardhandig uit bed halen van een gezin, waren ze wel aan een borrel toe. Het Kringhuis was de uitgelezen plek om promotie te krijgen. Had je nieuwe leden geïntroduceerd, joden opgespoord of op transport gezet en kon je het goed vinden met een

meerdere tijdens het kaarten? Dan lag een mogelijke salaris- en rangverhoging in het verschiep. Maarten Kuiper had zich als politierechercheur in zo'n positie weten te manoeuvreren bij de Sicherheitspolizei (SiPo) én de Sicherheitsdienst (SD). Wie weet hielp zijn halve Hitler-snorretje daarbij. Hij mocht gewichtige taken vervullen, bracht Hannie Schaft een paar weken voor de bevrijding bij Bloemendaal persoonlijk om het leven en was waarschijnlijk betrokken bij de ontmanteling van mede-Zolder/Achterhuis van de familie Frank. Mij misbruikte hij als plek om degenen die verzet pleegden of zich niet hielden aan de spertijd niet zelden wreed te mishandelen. Op een dag had iemand die zich voordeed als potentieel lid, heimelijk een zak harde dopertent over de trap uitgestrooid. Daar waren toen achter elkaar een stuk of vier SD'ers lelijk over uitgegleden en van de trap gerold. De dader werd opgespoord en bij mij boven gebracht. Een walm van sigaren en sigarettenuitrook verstikte me terwijl het bloed tussen mijn vloernaden kroop. Die wreedheden tussen de systeemkasten vol foute administratie waren een verschrikking. Kuiper wist twee weken voor de bevrijding na een tip dat het verzet honderd huisnummers verderop aan de Bloemgracht was gevestigd. Hier beraamde hij nota bene al een inval op 82. Nogmaals, ik kon niets uitrichten, wat mij tot op de dag van vandaag vervult met plaatsvervangende schaamte. De tijd heelt alle wonden, wordt gezegd. Maar hoe ontstond die brand dan, maanden geleden? Sindsdien raakte ik van het padje. Sterker, de brand bleek funest voor mijn kortetermijngeheugen. Van wat hier zich tussen die extreme gebeurtenissen tijdens de Tweede Wereldoorlog en

Je zou kunnen zeggen dat Bloemgracht 10 en ik, niet identieke 'tweeling-Solaria' zijn. Hoewel we weinig op elkaar lijken, hebben we toch een geschiedenis gemeen. In beide gevallen verdwenen de Zolders. Hier op 51 restte alleen een half huis. Henk Spreeuwenberg, mijn architect en daarnaast beeldhouwer, wilde hier graag een woon- en werkhuis voor zichzelf bouwen. Hij kocht het halve huis, maakte een plan voor sloop en nieuwbouw, en stuurde het ontwerp naar Monumentenzorg. Maar ook al was het een half huis, het bleef volgens Monumentenzorg toch een monument. Spreeuwenberg mocht bouwen wat hij wilde, maar alleen bovenop het te restaureren, halve pand. Hoewel hij Monumentenzorg een warm hart toedroeg, had hij geen andere keus dan de zaak onder de rechter te brengen. Sloop werd uiteindelijk toegestaan en aan deze uitspraak heb ik mijn bestaan als Solarium te danken. Spreeuwenberg ontwierp mij eind vorige eeuw met modernistische bezieling. Veel glas voor zoveel mogelijk licht, lucht en uitzicht. Daardoor werd ik op de gracht een vreemde eend in de bijt. Ik besta niet, zoals de meeste Zolders hier, uit baksteen en een uit grenen- en eikenhout skeletbouw bestaande zadeldakconstructie, voorzien van gebakken dakpannen... anders dan mijn tweeling-Solarium, gluren staal, beton, glas en natuurstenen gevelbekleding, nieuwerwets naar de overwegend klassieke buurpanden. 's Zomers word je gegrild op mijn terrasdelen en ik, Solarium-dakopbouw, lijkt dan wel op wat een magnetron schijnt te heten: zo'n glazen doos waarin je, bizar, zonder vuur iets kunt opwarmen tot het kookt. Henk zag zich genooddaakt de glaswand en het terras af te schermten met een groot

zeil als zonwering. Van temperaturen rond de vijftig graden binnen tien, twintig jaar wordt tegenwoordig al uitgegaan. Volgens weer andere berekeningen staat ons Zolders juist een nieuwe ijstijd te wachten als onze warme golfstroom het bijltje erbij neer gooit ... wie zal het zeggen? Kan voor beide gevallen een bufferende groene daklaag in steden nog soelaas bieden? Henk tuurde langs het zeil over de buurt en naar de westertoren. "Je hebt het niet echt door, want het gaat gestaag... maar een jaar of tien geleden nog zag ik hier wolken zwaluwen...", zei hij. Zijn vrouw Gerda, maakte ondertussen cappuccino's voor drie jonge buurtgenoten die ze had uitgenodigd. "Met een-derde minder insecten sindsdien, houd je een-negende zwaluwen over...", berekende ze. "Ach ja, Henk, tien jaar geleden werd er hier ook bijna elke winter vrolijk geschaatst. Nu bevriest de gracht niet eens meer..." Het is allemaal zo'n beetje na de Verlichting begonnen, lijkt het. Nu bijt de rede zich als een slang in eigen staart. Als de huidige crises door de dominantie van de rede zijn veroorzaakt, kunnen die er dan ook wel door worden opgelost? Nooit eerder was de zichzelf inmiddels in de lak spiegelende gracht zo mooi. Veel mede-Zolders hier zijn bij wijze van verdienmodel te gelde gemaakt om valse folklore zoekende toeristen of vermogende huurders en kopers te lokken. Alleen versta ik geen buitenlands. Achter dat cosmetische laagje groeit ook onbehagen tussen de grachtbewoners, valt me op. Zolders zijn als een langzaam uitstervende soort, nog hooguit te vinden onder bloedeloze mansarden en zadeldaken uit de catalogusarchitectuur in dito woonwijken. De aloude zolder als geheugen van het huis, als

tot de verbeelding sprekende, geheimzinnige rommelpak, maakt elders plaats voor platte daken met zonnepanelen en hedendaagse Solaria. In de dakencatalogus van MVRDV komen wij al helemaal niet meer voor. Beton, piepschuim, bitumen en EPDM zullen beschermen tegen de elementen. Maar de Bloemgracht zal een levend monument blijven voor de laatsten der Zolders.

NB

Alle teksten zijn, hoewel fictief, gebaseerd op (historische) feiten en personen, corresponderend met de op de Bloemgracht opgevoerde huisnummers.

Voor wat betreft Bloemgracht 182 is de nummering van het gebouw (architecten: Alphons Jacot en W. Oldewelt, die ook tekenden voor het Hirschgebouw in Amsterdam) sinds 1977 aangepast als huisnummers 288-300.

Rembrandts atelier op Bloemgracht 127 werd hier in werkelijkheid afgebroken. In 1871 werd deze 'genius loci' samengetrokken met het belendende pand tot één dubbel-pand met poort en een verbindende rechte lijst met kuif.

Voor de op zich waarschijnlijke aanname dat Maarten Kuiper ook werkelijk bezoeker van NSB-Kringhuis 35 op Bloemgracht 182 is geweest, is geen bewijs.

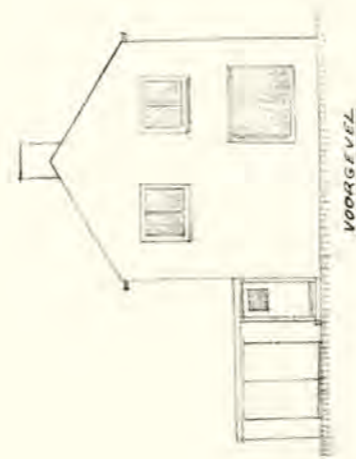
De 'Dakencatalogus' van MVRDV werd in 2022 uitgegeven door de gemeente Rotterdam.

Shahab Jahromi, Steffan Rygaard en Rixt Polder, Henk en Gerda Spreeuwenberg, Richard Bennahmias, Erna Donkers, Thomas Stokmans, Yvonne en Ruud Schildmeijer, dank ik hartelijk voor hun royale medewerking.

Rest me Renée Borgonjen en Madeleine van Lennep te danken voor hun immer oplettende oog voor details.

(collages: David Veldhoen

ZOLDER & KAPSTEE

Haiko Meijer

Van Appingedam naar Paterswolde waren we verhuisd. Mijn vader werkte als landmeter in de provincie Groningen. Het huis was ontworpen door oom Gerrit, een architect uit Enschede. Het werd een rechthoek-rechtaanhuis met een kelder, schuur en een zolder. Dit is het huis waar ik ben opgegroeid, aan de rand van een bos.

Onder de kap was een buffer voor de warmte, de spullen en de toekomst. Een ongeïsoleerde ruimte waar letterlijk licht werd ingepakt. Er was geen geld meer na de zoveelste bezuiniging. Mijn ouders waren al heel blij met de plek. En met drie kinderen was het gezin compleet.

Als baby was de wieg mijn eerste kamer. Jaren sliep ik in een stapelbed in de slaapkamer van mijn zus. Er zat een vouwtrapje in het plafond boven de overloop. Dat gaf toegang tot een ruimte waar ik niet mocht komen. De vloering was nog niet begaanbaar en te onveilig.

Wat vader zag kon hij maken, hij haalde zijn inspiratie uit 'Doe het zelf'. Op een gegeven moment begon hij boven te timmeren. En zette de lege ruimte geleidelijk naar zijn hand. Het vloertrapje maakte hij vast in een grote kast. Eerst werden er garderobekasten getimmerd met gele deuren. Daarna een merkwaardig nokraam in de achtergevel.

